

УДК 304.4: 316.64

ДО ПИТАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ ТА ОСОБИСТОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

ПОГРЕБНЯК Л.О.,
кандидат технічних наук, доцент
кафедри екологічного менеджменту,
Донецький державний університет
управління

У статті досліджується проблема неефективності взаємозв'язку між горизонтальними і вертикальними гілками системи управління в Україні; проаналізована правова база корпоративної та особистої відповідальності; підкреслюється пріоритетність особистої відповідальності по відношенню до корпоративної для ефективного забезпечення сталого розвитку України.

Ключові слова: сталий розвиток; система управління; корпоративна соціальна відповідальність; особиста відповідальність; суспільство; освіта.

В статье исследуется проблема неэффективности взаимосвязи между горизонтальными и вертикальными ветвями системы управления в Украине; проанализирована правовая база корпоративной и личной ответственности; подчеркивается приоритетность личной ответственности по отношению к корпоративной для эффективного обеспечения устойчивого развития Украины.

Ключевые слова: устойчивое развитие; система управления; корпоративная социальная ответственность; личностная ответственность; общество; образование.

The article deals with the problem of inefficiency of interrelation between horizontal and vertical system of branches in Ukraine; analyzes the legal framework of corporate and individual responsibility; emphasizes the priority of personal responsibility in relation to corporate one to ensure the effective sustainable development in Ukraine.

Keywords: sustainable development; management system; corporate and social responsibility; personal responsibility; society; education.

Постановка проблеми: Немає сумніву, як Україна потребує на сьогодні реформування. Інститут політичної, економічної, соціальної та моральної відповідальності ма йже нерозвинений в Україні, тим більш особистої, що пов'язано, насамперед, з відсутністю зворотного зв'язку у взаємовідносинах між владою та суспільством.

Одним із головніших надбань демократії є створення конкурентних відносин не тільки в бізнесі та економіці у цілому, що сприяє розвитку ринкової економіки та зростанню добробуту демократичних країн, а також в усьому просторі будь-яких взаємовідносин у суспільстві. Саме у просторі, тому що

мається на увазі система управління як на горизонтальному, так і вертикальному рівнях. Тобто, взаємозв'язок між різними гілками управління не може бути відокремленим від впливу окремої особистості, громадськості і суспільства у цілому.

Прийнятий Верховною Радою для розгляду і подальшого затвердження проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» [1] є у цьому сенсі тільки першим кроком до руйнування застарілої гілки управління, що залишилася ще з часів СРСР у майже не реформованому вигляді, та створення необхідних і нагальних на часі засад для реалізації взаємозворотного зв'язку між владою та суспільством. Але політичні, економічні та соціальні умови сьогодення поки не сприяють ефективному впровадженню закладених у цьому документі демократичних механізмів. З одного боку суспільство стикається з потужним спротивом представників застарілої влади, які у переважній більшості займають зараз владні посади, а з другого, маємо, нажаль, неготовність громадськості і суспільства у цілому до прийняття відповідальності за повноваження, які вони мають згідно з законодавством. Також, одним із головних чинників, якщо не найголовнішим, що унеможливають прийняття цього закону зараз, є наявність воєнного конфлікту на території нашої держави, який спричинений певними діями як зовнішнього ворога, так і окремої частки українського суспільства.

Законопроектом про внесення змін до Конституції України запропоновані зміни щодо децентралізації державної влади в Україні та посилення конституційно-правового статусу місцевого самоврядування. Змінюються окремі положення Конституції України щодо адміністративно-територіального устрою. Зокрема, закріплено, що територія України поділена на громади. Громада є первинною одиницею у системі адміністративно-територіального устрою України.

Передбачається, що адміністративно-територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, децентралізації влади, розповсюдженості та спроможності місцевого самоврядування, сталого розвитку адміністративно-територіальних одиниць з урахуванням історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

Закріплюється матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування. Зокрема визначається, що такою основою є земля, рухоме і нерухоме майно, природні ресурси, інші об'єкти, що є у комунальній власності територіальної громади; місцеві податки і збори, частина загальнодержавних податків та інші доходи місцевих бюджетів. При цьому держава забезпечує сумарність фінансових ресурсів та обсягу повноважень органів місцевого самоврядування, визначених Конституцією та законами України. Разом з тим децентралізація не означає послаблення центральної влади в таких питаннях, як оборона, зовнішня політика, національна безпека, верховенство права, дотримання прав і свобод людини [1].

На сьогодні в Україні існує начебто багато законів та інших правових документів щодо встановлення відповідальності для юридичних осіб, керівників акціонерних товариств, підприємств та установ, осіб, що обіймають

адміністративні посади, і, навіть, для депутатів рад різних рівнів за голосування чужими картками (це далеко не повний перелік документів, що вже прийняті або внесені на розгляд ВР). Начебто маємо достатньо велику кількість правових інструментів, що мали б забезпечити дію механізму особистої та колективної відповідальності в українському суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними та практичними проблемами впровадження і застосування механізмів стійкого розвитку, корпоративної соціальної відповідальності на теренах України займалися вітчизняні науковці: Діденко Н.Г. (розглядаються питання взаємозв'язку соціальної відповідальності бізнесу та соціального партнерства у системі соціально-трудова відносин в Україні); Кудінова М.М. (досліджено проблеми корпоративного управління у впровадженні та застосуванні положень і принципів корпоративної соціальної відповідальності); Тарасенко І.О. (проаналізовано необхідність стратегічного управління соціальною відповідальністю в забезпеченні сталого розвитку); Петроє О.М. (проаналізовано та надано рекомендації щодо впровадження та застосування соціального діалогу як одного із інструментів формування корпоративної політики сучасних підприємств в Україні); Мельник С.В. (визначені шляхи стимулювання соціальної відповідальності вітчизняного бізнесу); Супрун Н.А. (досліджено та надано прогнози щодо реформування економіки України); Ветвицький В.В. (визначені напрями та пріоритети розвитку державної екологічної політики України в умовах глобалізації та надані пропозиції стосовно підвищення їх ефективності); Малиш Н.А. (визначені ефективні механізми формування державної екологічної політики); Хвесик М.А. (розглянуті стратегічні питання раціонального природокористування в контексті соціально-економічного піднесення України та визначені сучасні імперативи) та ще багато інших [2 – 10]. Концепції сталого розвитку та корпоративної соціальної відповідальності закріплені у деяких законах України, починаючи з Конституції, та у низці правових документів стосовно формування і впровадження екологічної політики.

Метою статті є визначення та аналіз існуючої в Україні системи взаємовідносин між владою та суспільством.

Виклад основного матеріалу. Як визначено світовим суспільством, сталий розвиток (Sustainable development) – загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі.

Ряд теоретиків і прихильників сталого розвитку вважають його найперспективнішою ідеологією ХХІ століття і навіть усього третього тисячоліття, яка, з поглибленням наукової обґрунтованості, витіснить усі наявні світоглядні ідеології, як такі, що є фрагментарними, неспроможними забезпечити збалансований розвиток цивілізації.

Сталий розвиток – це керований розвиток. Основою його керованості є системний підхід, який базується на аналізі економічних, соціальних і екологічних складових розвитку окремих країн та світу у цілому, та сучасні інформаційні технології, які дозволяють дуже швидко моделювати різні варіанти

напрянків розвитку, з високою точністю прогнозувати їх результати та вибрати найбільш оптимальний.

Поява парадигми сталого розвитку стала відповіддю на виклики глобалізації та альтернативою концепції економічного зростання, що ґрунтується на моделі екстенсивного відтворення та є індиферентною до таких важливих складових суспільного розвитку як соціальний захист, якість продуктів та збереження навколишнього середовища. Термін «сталий розвиток» вперше було вжито у 1987 р. у звіті Міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку «Наше спільне майбутнє», в якому поняття визначалося як розвиток суспільства, що дозволяє задовольняти потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти власні потреби [11].

Поняття «відповідальність» представляє собою обов'язок і готовність суб'єкта відповідати за скоєні дії, вчинки та їх наслідки. Залежно від суб'єкта та об'єкта, на який спрямована відповідальність вона може нести ознаки юридичної, моральної, особистої, соціальної, екологічної тощо. Соціальна відповідальність – це свідоме ставлення суб'єкта соціальної діяльності до вимог соціальної необхідності, громадянського обов'язку, соціальних завдань, норм і цінностей, розуміння наслідків здійснюваної діяльності для певних соціальних груп і особистостей, для соціального прогресу суспільства.

Загально прийнятого визначення соціальної відповідальності в міжнародній практиці не існує, що дає привід розуміти термін «соціальна відповідальність» кожному по-своєму. У зарубіжній і у вітчизняній літературі поряд з поняттям «соціальна відповідальність бізнесу» широко поширене також поняття «корпоративна соціальна відповідальність».

Істотні зміни у взаємовідносинах між державою, громадськими інституціями та приватними компаніями простежуються в усьому світі. Особливо помітні зміни відбулися у приватному секторі, який переходить до більш поглиблених стратегічних форм взаємодії як з державою, так і, з громадськістю. Поняття соціальна корпоративна відповідальність бізнесу в повній мірі уособлює цю взаємодію.

У більш широкому розумінні під корпоративною соціальною відповідальністю слід розуміти відповідальне ставлення будь-якої компанії до свого продукту або послуги, споживачів, працівників, партнерів, активну соціальну позицію компанії, яка полягає у гармонійному співіснуванні, взаємодії та постійному діалозі із суспільством, участі у вирішенні найгостріших соціальних проблем. У цілому соціальна відповідальність бізнесу – це політика, яка свідомо і цілеспрямовано обирається компанією для того, щоб не просто існувати та отримувати прибуток, а добровільно робити свій позитивний внесок у розвиток сучасного суспільства.

Корпоративну соціальну відповідальність можна також визначити і як вільний вибір компанії на користь підвищення рівня добробуту суспільства за допомогою відповідних підходів до ведення бізнесу та надання корпоративних ресурсів. У загальному розумінні корпоративна соціальна відповідальність – це усі дії компанії, які позитивно впливають на суспільство.

Інституційно-організаційним механізмом реалізації концепції сталого розвитку на засадах соціальної відповідальності є система соціального партнерства при ефективній взаємодії держави, бізнесу та інститутів громадянського суспільства. Їх дії у цьому напрямку знаходяться у діалектичному взаємозв'язку, взаємно доповнюючи, розвиваючи і підтримуючи один одного: не може бути соціальної відповідальності бізнесу в соціально безвідповідальній державі.

Політика з корпоративної соціальної відповідальності тісно пов'язана зі стратегією сталого розвитку. Сталий розвиток суспільства це модель, яка системно інтегрує три основні компоненти розвитку суспільства: економічну, екологічну та соціальну. У свою чергу концепція корпоративної сталості це свого роду «мікроекономічний» рівень концепції сталого розвитку. Вона розглядається як модель управління корпорацією, яка охоплює її економічну, соціальну та екологічну діяльність, оптимізує ризики та використовує можливості в цих трьох сферах свого розвитку.

Варто відзначити, що досягнення оптимального варіанта розвитку декларують ряд країн, у кожній країні свій шлях розвитку. В одних цей шлях тільки починається, в інших – вже розпочався, треті вже стали на шлях сталого економічного розвитку (США, Японія, країни Європейського Союзу). Існує багато і таких країн, яким не до сталого розвитку і вони його не сприймають. На перше місце вони ставлять одну стратегічну мету – вижити. Саме такі країни провокують загрози, що поширюються до інших держав та їхніх регіонів. Досягти сталого розвитку регіонів надзвичайно важко, адже близьке сусідство з іншими державами формує загрозу екологічної небезпеки, а глобалізація, що стрімко набрала обертів, сприяє утворенню та загостренню економічних та соціальних небезпек, що зрештою стосуються регіонального розвитку [9].

Нажаль, саме до таких країн має пряме відношення Україна. Ефективність будь-якої політики неможлива без свідомої особистості як суб'єкта цієї політики. Найчастіше в Україні у якості такого суб'єкта розглядають тільки державу, тобто питання повноважень, і, насамперед, відповідальності має колективний характер, не прив'язане до кожної особи, яка є представником цієї держави. Поняття особистої відповідальності знівельовано і носить тільки декларативний характер. Тому, не може бути ніякої мови про такі якості «свідомої особистості» як культура, етика, мораль, сумління, чесність, державність, патріотизм тощо. І, якщо зважити, що кожна така особистість є елементом системи управління, то маємо відсутність цих якостей уже на рівні системи у цілому.

Сьогодні наочно відчувається процес зміни морально-політичної парадигми. Ті переконання, які протягом десятиліть вважали (принаймні офіційно) продуктивними, нині втратили колишню однозначність. Якщо наслідки наукових революцій часто-густо позначались лише в теорії, то зміна політичних парадигм спричиняє здебільшого крах реальних державно-політичних інститутів. Тому одним із завдань сучасності є формування «сумлінної» особистості, адже для розв'язання гострих проблем сьогодення і майбутнього потрібні не лише державні і соціальні механізми, а й новий тип

особистості, здатної на любов до всього живого на планеті і до відповідальності за його долю.

Відповідальність, як внутрішня якість особистості, є поєднанням раціонального і емоціонального, гармонійним поєднанням розуму і почуття. Відповідальність у взаємовідносинах між членами суспільства вбачає, насамперед, певний «момент переживання» – усвідомлення себе відповідальною особистістю і одночасне розуміння: в чому саме для людини і суспільства в цілому вбачається різнобічна цінність кожної окремої людини. Усвідомлення людиною себе і суспільства як суперечливої єдності є необхідною передумовою для розробки певних узагальнених принципів, моделей поведінки і діяльності в суспільстві, які реалізують духовні та фізичні потреби людини та не завдадуть шкоду своєму оточенню.

Цілеспрямований процес формування відповідального ставлення до суспільства та кожного із його членів в усіх видах суспільно корисної діяльності і спілкування складають сутність освіти і виховання, які конкретизують і поглиблюють основну ціль – формування культурних, етичних, моральних, духовних цінностей.

У реальному житті між відповідальністю, як рисою особистості і безвідповідальністю як її антиподом, існує багато переходів. Можна мати відповідальне доручення, але відноситься до нього халатно (тобто, спрацьовує внутрішня парадигма - не хочу); можна знати, як потрібно поводитися в тій чи іншій ситуації, але не втілити свої дії в реальний вчинок (парадигма – не можу); може бути наділений рядом обов'язків, але не мати достатніх особистих можливостей для прийняття необхідних рішень (парадигма – не вмю, не знаю). Можлива й така ситуація, коли людина виконує всі норми і правила, але реалізує свою діяльність як простий вчинок, а не як відповідальне творче ставлення (у даному випадку спрацьовує комбінаційна парадигма – не хочу, не можу, не вмю). Найбільш цінна така позиція, коли в конкретній ситуації людина веде себе активно, творчо.

Висновки. Наявні протиріччя між владою і суспільством в Україні потребують впровадження ефективного інституту особистої відповідальності на усіх гілках влади та застосування правових, економічних та політичних механізмів його функціонування та контролю з боку держави і громадськості.

Зважаючи на досить важке становище України стосовно політичних, соціальних, економічних та екологічних проблем, які спричинені внутрішніми чинниками на протязі десятиліть радянської та пострадянської історії, а також, враховуючи реальну зовнішню загрозу воєнного конфлікту з боку російської федерації та пов'язаною з цим наявністю озброєних угруповань, країна вкрайпотребує проведення великої кількості реформ. Поява перших паростків громадянського суспільства є доброю ознакою та дає надію на можливість зрушення України у напрямку демократичного реформування своєї економіки і, як наслідок, вирішення політичних, соціальних та екологічних проблем.

Громада повинна мати дієве право як обирати представників влади різних рівнів, так і позбавляти їх отриманих повноважень у разі неефективного виконання своїх зобов'язань. Механізми та інструменти такого впливу на владу можуть бути різними – референдум, опитування, відкликання за збиранням

підписів тощо (маємо у наявності досить великий досвід демократичних країн) – але громадянське суспільство, таким чином, зможе забезпечити зворотній зв'язок між собою та представниками, яких воно обрало.

Література:

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування): Проект Закону № 4178а від 26.06.2014 / Офіційний веб-портал ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=51513

2. Діденко Н.Г. Соціальна відповідальність бізнесу як складова соціального партнерства в системі соціально-трудових відносин в Україні / Н.Г. Діденко // Менеджер. – 2007. – № 4(42). – С. 31-35.

3. Кудінова М.М. Корпоративне управління: конспект лекцій навчальної дисципліни для спеціальності «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» / М.М. Кудінова. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 102 с.

4. Тарасенко І.О. Стратегічне управління соціальною відповідальністю в забезпеченні сталого розвитку підприємства / І.О. Тарасенко // ВІСНИК КНУТД – 2013 р. – № 2. – с. 167-173.

5. Петроє О.М. Соціальний діалог як інструмент формування корпоративної політики сучасних підприємств в Україні: [навч. посіб.] / О.М. Петроє. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 60 с.

6. Мельник С.В. Шляхи стимулювання соціальної відповідальності вітчизняного бізнесу [Електронний ресурс] / С.В. Мельник, Т.А. Тресвятська, Л.В. Будьонна. – Режим доступу: www.lir.lg.ua/shlahi.doc

7. Супрун Н.А. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник соціального залучення (в контексті цілей стратегії «Еуро-2020») / Н.А. Супрун д-р екон. наук Інститут економіки та прогнозування НАН України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukr-socium.org.ua/Arhiv/Stati/2_2013/163-176.pdf

8. Ветвицький Д.О. Напрями та пріоритети розвитку державної екологічної політики України в умовах глобалізації / Д.О. Ветвицький // Наукові розвідки з державного та муніципального управління – К. – 2013 р. – № 1. – С. 108-121.

9. Малиш Н.А. Ефективні механізми формування державної екологічної політики: монографія / Н.А. Малиш. – К.: К.І.С., 2011. – 348 с.

10. Хвесик М.А. Стратегічні імперативи раціонального природокористування в контексті соціально-економічного піднесення України: [монографія] / М.А. Хвесик. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2008. – 496 с.

11. Бадюкіна Е.А. Формування корпоративної соціальної відповідальності держави і зростання ринкової капіталізації компаній / Е.А. Бадюкіна, Н.В. Кучерина // Вісник Науково-дослідного центру корпоративного права, управління і венчурного інвестування Сиктивкарського державного університету. – 2007. – № 13. – С. 22.

The actuality and necessity of Ukraine's transition to «sustainable development» is beyond any doubt if the economic, social and environmental policy of our country is

aimed at achieving the aims stated in this concept and objectives. However, if there is only the declaration of the will that is not correlated with the corresponding steps, and this applies particularly to the adoption and implementation of necessary political, legal, social and economic decisions, there will be little opportunity to implement all the goals.

The critical state of the economy, triggered by both internal and external factors, continuous deterioration of the ecological state of the environment, especially in some regions, the political crisis of governmental authorities and blatant differentiation of its members and the public, the incapability of the state to fulfill the obligations of Fundamental Rights and freedoms of its citizens declared in the Constitution, which has led to danger increase across the country, makes it almost impossible to conduct the necessary reforms and measures for Ukraine's transition to «sustainable development».

One of the main factors that have caused the statehood crisis above is the almost complete absence of institute of political, economic, social and moral responsibility, both at the corporate level and for each and every citizen. Ukrainian Legislation has some experience with the adoption of certain laws and legal documents on the establishment of rules and regulations regarding responsibility and control over their implementation. However, the lack of political will, the desire of those in power to take any responsibility, and effective justice, availability of unhealthy «competition» between the branches of power, prevents the Ukrainian chances to become a democratic, successful and civilized country.

The article focuses on the interconnection between a corporate and individual responsibility, the failure to achieve the goals and objectives of the concept of sustainable development without the expansion of the effective functioning of the institute of personal responsibility at all levels of governance, which can be achieved only if the feedback between the government and the society exists. The almost complete absence of such interrelation is, on the one hand, because of the immaturity of civil society in Ukraine, and on the other hand, there is a lack of government interest in conducting educational policy towards all segments of the population.